

Методика. Практика. Експеримент

Допрофесійна освіта учнів (вихованців) в системі діяльності сучасного позашкільного навчального закладу як шлях до європейських стандартів освіти

Олена АРТЕМЕНКО,

начальник відділення змісту позашкільної освіти та виховної роботи
Інституту інноваційних технологій і змісту освіти МОН України

Особливу роль у вихованні особистості відіграють позашкільні навчальні заклади, значення яких зростає як для окремого індивіда, так і для суспільства в цілому. У Національній стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 року основними завданнями визначено «урізноманітнення напрямів позашкільної освіти, вдосконалення її організаційних форм, методів і засобів навчально-виховного процесу» [8]. Зміни до системи позашкільної освіти зумовлені новим баченням ідеалу освіченої людини та висуненням сучасних вимог до якості людського капіталу відповідно до культурно-духовних, суспільно-економічних і технологічних трансформацій, а також численних викликів європейського, національного, регіонального та місцевого рівнів.

Нині особливо актуальним та своєчасним у діяльності позашкільного навчального закладу є профільне навчання, адже основним суб'єктом навчання і виховання в ньому є конкретна дитина, яка має власні інтереси, можливості, особливості розвитку, уподобання. Саме відсутність примусу, вільний вибір заняття, індивідуально-особистісна орієнтація у навчанні надають позашкільному закладу привабливості з погляду дітей різного віку. В умовах зростання неконтрольованого потоку інформації, посилення негативного впливу інтернет-продукції, що має агресивну спрямованість і низький рівень культури, одним із основних завдань закладів позашкільної освіти є забезпечення змістовного дозвілля та професійного самовизначення учнівської молоді. Актуальною та важливою є роль позашкільних закладів у підготовці учнів (вихованців) до професійного самовизначення. З огляду на це вони у співпраці із загальноосвітніми навчальними закладами мають активно допомагати дитині не лише зробити правильний вибір майбутньої професійної діяльності, а й за можливості надати початкову професійну освіту. На це вказують науковці, педагоги-практики, які досліджують цю проблему (І.Ареф'єв, О.Балл, Н.Бібік, І.Бурцева, І.Гришина, В.Денисенко, Д.Єрмаков, І.Зязюн, В.Кремін, М.Павлова, Т.Терещук, В.Проскунін, І.Осадчий та ін.).

У цьому контексті науковці вивчають проблеми розвитку технічних здібностей учнів (В.Сидоренко), професійного самовизначення старшокласників (О.Вітковська, В.Кавецький), індивідуально-психологічних особливостей школярів під час організації профільного навчання (Т.Пазюченко, В.Рибалка).

Профільне навчання реалізується не лише завдяки специфіці змісту програм, а й за рахунок форм організації діяльності, властивих системі позашкільної освіти. Беззаперечно, педагогічні колективи вбачають свою місію в розвитку гармонійної особистості дитини шляхом діяльнісного засвоєння культурно-духовних цінностей, створення ситуацій успіху для кожного вихованця, сприяння вирішенню його особистісних проблем, соціальної адаптації.

Мета діяльності позашкільних навчальних закладів – надати дитині не лише певну суму знань, а й розвинути інтелект та творчі здібності, необхідні для майбутніх фахівців, сприяти духовному самовдосконаленню, професійній орієнтації та підготовці до практичної діяльності. Профільне навчання – це спосіб організації диференційованого навчання, який найповніше реалізує принцип особистісно орієнтованого навчання, значно розширює можливості учнівської молоді у виборі професії, адже передбачає врахування освітніх потреб, нахилів і

здібностей учнів та створення умов для освіти старшокласників відповідно до їхнього професійного самовизначення, що забезпечується шляхом змін у цілях, змісті, структурі та організації навчального процесу [6]. Сутність профільної школи полягає в її універсальності. Кожна загальноосвітня школа – профільна школа. Кожна дитина в ній буде свою освітню траєкторію.

Нам імпонує мета профільного навчання, обґрунтована російським дослідником О.Егоровим: «Забезпечення можливостей для рівного доступу учнівської молоді до здобуття загальноосвітньої профільної та початкової допрофесійної підготовки, неперервної освіти впродовж усього життя, виховання особистості, здатної до самореалізації, професійного зростання й мобільності в умовах реформування сучасного суспільства» [3]. Основні завдання допрофесійної підготовки учнів загальноосвітніх шкіл науковець вбачає у створенні умов для розвитку навчально-пізнавальних і професійних інтересів, нахилів, здібностей та потреб учнів старшої школи в процесі їхньої загальноосвітньої підготовки; виховання любові до праці, забезпечення умов для життєвого і професійного самовизначення, формування готовності до свідомого вибору та оволодіння майбутньою професією; формування соціальної, комунікативної, інформаційної, технічної, технологічної компетенцій учнів на допрофесійному рівні, спрямування молоді щодо майбутньої професійної діяльності; забезпечення наступно-перспективних зв'язків між загальною середньою і професійною освітою відповідно до обраного профілю [там само, с. 32].

У Національній стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 року зазначається, що пріоритетними напрямками державної політики щодо розвитку освіти є: особистісна орієнтація освіти; постійне підвищення якості освіти, оновлення її змісту та форм організації навчально-виховного процесу; розвиток системи неперервної освіти та навчання протягом життя; розвиток дошкільної, позашкільної, загальної середньої освіти у сільській місцевості та професійно-технічної освіти; органічне поєднання освіти і науки, розвиток педагогічної та психологічної науки, дистанційної освіти; запровадження освітніх інновацій, інформаційних технологій; створення індустрії сучасних засобів навчання і виховання та повне забезпечення ними навчальних закладів; створення ринку освітніх послуг та його науково-методичного забезпечення; інтеграція вітчизняної освіти до європейського та світового освітніх просторів [8].

У Концепції профільного навчання в старшій школі наголошується на нових підходах до організації профільного навчання в загальноосвітніх навчальних закладах, що потребують певних змін у цілях, змісті, структурі та формах організації навчально-виховного процесу. Зміни, які відбуваються у контексті сучасної профільної освіти (орієнтація на диференціацію, варіативність, різнопрофільність

навчання, інтеграція загальної середньої та допрофесійної освіти), пов'язані з якістю освіти, що передбачає необхідність створення реальних умов рівного доступу учнівської молоді до профільного навчання, забезпечення неперервної освіти впродовж усього життя, виховання особистості, здатної до професійного зростання та мобільності в умовах сучасного суспільства [6]. Профільна школа створює особливо сприятливі умови для врахування індивідуальних особливостей, інтересів і потреб учнів старшої школи, формування їхньої професійно-світоглядної орієнтації у майбутньому.

Профільне навчання, допрофесійна підготовка орієнтують школу на запровадження диференціації, тобто врахування індивідуальних особливостей учнів, створення умов для самоствердження та самореалізації кожної особистості. Ними передбачено об'єднання учнів у відносно однорідні та стабільні групи за метою та розвитком, в яких навчання буде здійснюватися за програмами і підручниками, що різняться за змістом, обсягами викладення матеріалу, вимогами до знань, умінь та дій учнів.

Навчання за профілем спрямоване на набуття старшокласниками навичок самостійної науково-практичної, дослідницько-пошукової діяльності, розвиток їхніх інтелектуальних, психічних, творчих, моральних, фізичних, соціальних якостей, прагнення до саморозвитку та самоосвіти.

Профільне навчання ґрунтується на таких педагогічних особливостях:

- фуркації (розподіл учнів за рівнем освітньої підготовки, інтересами, потребами, здібностями і нахилами);

- варіативності й альтернативності (освітніх програм, технологій навчання і навчально-методичного забезпечення);

- наступності та неперервності (між допрофільною підготовкою і профільним навчанням, професійною підготовкою);

- гнучкості (змісту і форм організації профільного навчання, зокрема дистанційного);

- забезпечення можливості зміни профілю; діагностико-прогностичної реалізованості (виявлення здібностей учнів з метою їхньої обґрунтованої орієнтації на профіль навчання) [5].

Загальними базовими принципами допрофесійної та професійної освіти у позашкільному навчальному закладі є:

- принцип науковості і доступності знань, адаптація відповідних наукових знань з певної професії до позашкільної освіти з урахуванням особливостей різних вікових категорій; взаємозв'язок наукових знань із постійним цілеспрямованим набуттям практичного досвіду з обраної професії;

- принцип системності та наскрізності, який означає, що процес допрофесійної і професійної освіти організується як системний педагогічний процес у логічному зв'язку всіх його етапів; спрямовується на гармонійний і різнобічний розвиток особистості;

– принцип неперервності та практичної цілеспрямованості передбачає наступність і неперервність у реалізації напрямів та етапів цієї роботи на різних освітніх рівнях, охоплює всі сфери життєдіяльності учнів в позашкільному навчальному закладі;

– принцип інтегративності передбачає синтез теоретичних, емпіричних і практичних знань у професійному самовизначенні та самореалізації, становленні особистості учня (вихованця) позашкільного навчального закладу;

– принцип поєднання вітчизняних освітніх традицій і світового досвіду неформальної освіти у професійному становленні молодшої людини;

– принцип гнучкості та мобільності, що передбачає реагування на суспільні зміни, виклики сучасного мінливого соціально-економічного розвитку держави.

Визначимо основні принципи профільної освіти:

– фундаментальність та спрямованість на розвиток соціального самовизначення (потребує правильного співвідношення фундаментальності та технологічності);

– зв'язок теорії з практикою (теорії необхідно будувати на основі досвіду учнів, а нові теоретичні положення – довести до стадії операцій та технологій);

– діяльнісний підхід (повноцінне професійне самовизначення особистості можливе лише тоді, коли учні (вихованці) випробували свої сили в різних сферах соціальної практики та професійної діяльності ще в період навчання у школі);

– забезпечення рівного доступу до отримання профільного навчання різним категоріям учнів відповідно до їхніх здібностей; поєднання загальнокультурної й професійно орієнтованої функції позашкільного закладу;

– забезпечення зміни профілю в процесі навчання; підготовка учнів до усвідомленого вибору напряму профільної орієнтації;

– спрямованість на розвиток інтересу до майбутньої професії;

– орієнтація учнів на потреби ринку праці та ін. [1].

Принципи, що розкривають підходи до організації допрофесійної підготовки:

– відкритість освітніх систем (взаємодія та співпраця різних типів систем: початкової, середньої, професійно-технічної, вищої, додаткової освіти для консолідації зусиль з метою самовизначення учнів загальноосвітніх шкіл);

– поєднання індивідуальних та колективних форм навчання (гармонійне поєднання цих форм в умовах загальноосвітнього навчального закладу);

– саморозвиток та самоорганізація (кожна освітня система самостійно вибудовує шлях свого розвитку).

На наш погляд, критеріями якості допрофесійної та професійної освіти в позашкільному навчальному закладі є визначені дескриптори рівнів

Національної рамки кваліфікацій у вигляді певних здатностей індивіда, а саме:

0-й рівень – виконання простих, знайомих завдань, у відомих однотипних ситуаціях під безпосереднім контролем. Готовність до навчання на наступному рівні;

1-й рівень – виконання простих завдань у типових ситуаціях за визначеними правилами з використанням простих інструментів, формулювання елементарних суджень. Готовність до навчання на наступному рівні;

2-й рівень – виконання типових, нескладних завдань у різних типових ситуаціях під керівництвом з елементами самостійності, оцінювання результатів їх виконання відповідно до установлених критеріїв, застосування аргументації та її обґрунтування. Готовність до навчання на наступному рівні;

3-й рівень – виконання типових завдань у різних ситуаціях шляхом вибору і застосування основних методів, інструментів, матеріалів та інформації. Здатність до подальшого навчання з більшим рівнем самостійності;

4-й рівень – застосування спеціальних знань, умінь і компетенцій для самостійного вирішення проблем та керівництва іншими людьми, завдань, необхідних для виконання. Здатність до професійного навчання в структурованому контексті з високим рівнем самостійності;

5-й рівень – володіння широкими спеціалізованими фактологічними і теоретичними знаннями в галузі навчання та професійної діяльності. Здатність застосовувати отримані знання та уміння в професійному контексті. Самоуправління і самоконтроль в навчальній діяльності;

6-й рівень – вирішення комплексних і непередбачуваних проблем в спеціалізованих сферах професійної діяльності і навчання, яке передбачає вибір методів та інструментальних засобів, формулювання власної позиції щодо основних суспільних, наукових, етичних проблем. Готовність до подальшого навчання на наступному рівні з високим рівнем автономності;

7-й рівень – здійснення дослідницької та інноваційної діяльності у непередбачуваних умовах за недостатньої інформації та суперечливих вимог, прийняття самостійних фахових та керівних рішень. Здатність до навчання і професійного розвитку упродовж життя;

8-й рівень – розроблення та реалізація дослідницьких проектів, що ведуть до переосмислення наявного і створення нового цілісного знання та професійної практики, вирішення значущих соціальних, наукових, культурних та етичних проблем. Здатність до професійного розвитку і самовдосконалення впродовж життя;

9-й рівень – розроблення і реалізація комплексних дослідницьких проектів, що ведуть до вагомого приросту нового системного знання, відкриття нових напрямів досліджень та інновацій, суттєвої модернізації професійної практики,

дослідницько-інноваційного розв'язання складних соціально значущих проблем. Здатність до забезпечення власного професійного розвитку і самовдосконалення впродовж життя, а також сприяння в цьому іншим з будь-якою кваліфікацією в межах власної дослідницької школи.

Результатом профільного навчання є набуття учнями таких базових компетенцій, які забезпечать їм можливість розпочати трудову діяльність одразу після закінчення школи. Організатори профільного навчання сьогодні не повинні допускати втрат соціально-педагогічного потенціалу позашкільної освіти під виглядом заглиблення в професію. Такий підхід щодо допрофесійної освіти надає можливість урахувати інтелектуальні здібності та освітні траєкторії вихованців позашкільних навчальних закладів.

Зміст допрофесійної підготовки полягає в певних компонентах замовлення на освіту: *державному* (містить вимоги, що забезпечують єдність освітнього простору держави та інтеграцію особистості в систему світової культури, виражається у предметах інваріантної складової навчального плану, гарантує виконання вимог державного стандарту освіти), *регіональному* (відображає специфіку профільної освіти регіону, тісно пов'язаний та забезпечує побудову індивідуальної траєкторії розвитку кожного учня в умовах загальноосвітньої школи регіону, за формою – єдиний у регіоні реєстр курсів, предметів різноманітної спрямованості, диференційованих за рівнем складності).

Розвивальна система навчання перманентно працює в пошуковому режимі, що обумовлює інноваційний характер управління, переважання процесів прийняття оперативних рішень, відповідних конкретним обставинам. Розвивальне середовище – це середовище, яке стимулює особистість до всебічного гармонійного розвитку, набуття професійних навичок та здібностей. Лише в такому середовищі учні зможуть себе реалізувати якнайкраще. Розвивальне середовище позашкільного навчального закладу лише тоді буде ефективним, коли зможе надати кожному вихованцю підтримку і допомогу в навчально-виховному процесі. Організація навчально-виховного процесу в гуртках, творчих учнівських об'єднаннях здійснюється за передбаченими Законом України «Про позашкільну освіту» трьома рівнями навчання і виховання: початковим, основним, вищим, з опертям на принцип поступовості – від найнижчого (початковий) до найвищого рівня. Тобто, здобуті знання та навички в гуртках початкового рівня можна використовувати на заняттях в гуртках основного, а надалі вищого рівня. Не можна вважати якийсь із рівнів навчання визначальним чи головним у формуванні особистості дитини, виявленні її здібностей. Кожний рівень є важливою складовою розвитку розумного, цілеспрямованого вихованця.

Профілізація середньої та старшої школи відкриває позашкільним навчальним закладам нові

можливості для вирішення освітніх завдань у використанні накопиченого ними унікального досвіду, кадрового потенціалу та матеріальної бази. Подальшого розвитку має набути інтеграція позашкільних та загальноосвітніх навчальних закладів щодо побудови, змісту та етапів упровадження профільного навчання старшокласників. Адже позашкільна допрофесійна освіта надає велику допомогу в реалізації запитів дітей та молоді щодо вибору майбутньої професії, а тому її заклади можуть стати базою для організації профільного навчання.

Отже, позашкільна освіта є невід'ємною складовою допрофесійної освіти учнів (вихованців), які є суб'єктами процесу навчання, виховання, розвитку та соціалізації. Існуюча реальність вимагає переходу до високотехнологічного інформаційного суспільства, в якому якість людського потенціалу, рівень культури нації набувають вирішального значення для економічного і соціального поступу країни, інтеграції та глобалізації соціальних, економічних і культурних процесів, що відбуваються в світі. Перспективи розвитку Української держави вимагають оновлення системи освіти в цілому та позашкільної освіти зокрема.

Література

1. *Балл Г.О.* Психолого-педагогічні засади організації профільної допрофесійної підготовки школярів / Г.О. Балл, П.С. Перепелиця // Педагогіка і психологія професійної освіти. – 1998. – № 5. – С. 149–159.
2. *Вітковська О.І.* Професійне самовизначення особистості і практичні аспекти професійної консультації: монографія / О.І. Вітковська. – К.: Науковий світ, 2001.
3. *Егоров О.* Профільне образование: проблемы и перспективы / О.Егоров // Народное образование. – 2006. – № 5. – С. 32–36.
4. *Закон України «Про позашкільну освіту»* // Освіта України. – 2000. – №31. – С. 6–8.
5. *Кавецький В.Є.* Готовність школярів до вибору професії в сучасних умовах / В.Є. Кавецький // Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету. – Серія: Педагогіка. – 2000. – №1. – С. 117–120.
6. *Концепція профільного навчання в старшій школі.* – К., 2003. – 14 с.
7. *Пазюченко Т.М.* Індивідуалізація профорієнтаційної роботи зі старшокласниками: автореф. дис. ... канд. психол. наук: спец. 19.00.07 / Т.М. Пазюченко. – К., 2001. – 18 с.
8. *Про Національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року* [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: zakon2.rada.gov.ua.law/show/344/2013
9. *Назимов И.Н.* Экономические и педагогические проблемы профориентации / И.Н. Назимов. – К.: Рад. школа, 1976. – 42 с.
10. *Самодрин А.П.* Організація діяльності профільно-диференційованої школи / А.П. Самодрин // Рідна школа. – 1998. – №6. – С. 60–63.
11. *Талалуева Н.О.* Обеспечение взаимосвязи между общеобразовательной и профессионально-технической подготовкой учащихся в средних профтехучилищах:

автореф. дис. ... канд. пед. наук / Н.О. Талалуева. – К., 1980. – 20 с.

12. Федоришин Б.О. Психолого-педагогічні основи професійної орієнтації: автореф. дис. ... докт. пед. наук / Б.О. Федоришин. – К., 1996. – 49 с.

Анотації

Олена АРТЕМЕНКО

Допрофесійна освіта учнів (вихованців) в системі діяльності сучасного позашкільного навчального закладу як шлях до європейських стандартів освіти

У статті розглядається проблема профільного навчання в системі допрофесійної освіти в позашкільному навчальному закладі. Висвітлюється його мета, завдання, особливості, базові принципи та дескриптори рівнів кваліфікацій учнів як критеріїв якості освіти. Увага зосереджується на інноваційності цього підходу, його важливості та практичній значущості.

Ключові слова: допрофесійна освіта, профільне навчання, профорієнтаційна робота, професійне самовизначення, профілізація, фуркація.

Елена АРТЕМЕНКО

Допрофессиональное образование учеников (воспитанников) в системе деятельности современного внешкольного учебного заведения как путь к европейским стандартам образования

В статье рассматривается проблема профильного обучения в системе допрофессионального образования во внешкольном учебном заведении. Освещаются его цель, задачи, особенности, базовые принципы и дескрипторы уровней кваліфікацій учащихся как критериев качества образования. Внимание сосредоточено на инновационности этого подхода, его важности и практической значимости.

Ключевые слова: допрофессиональное образование, профильная учеба, профориентационная работа, профессиональное самоопределение, профилирование, фуркация.

Olena ARTEMENKO

Pre-professional education of pupils in the system of activity of modern out-of-school educational establishment as a way to the European standards of education

The article deals with the problem of school education in the system of pre-professional education in non-formal education. Highlights its goals, objectives, features, basic principles and level descriptors of qualifications students as criteria of quality education. Focuses attention on the innovativeness of the approach, its importance and practical significance.

Keywords: pre-professional education, specialized education, vocational work, professional self-profiling, furkatsiya.

ПЕДАГОГИ-МИТЦІ: НИМИ ПИШАЄТЬСЯ УКРАЇНА

Євген Петрович Гула – художник-живописець, професор кафедри рисунка та живопису Київського національного університету технологій та дизайну, член Національної спілки художників України, автор ексклюзивного ілюстративно-методичного видання «Пластична анатомія – основа рисунка».

Народився 3 лютого 1945 року в селі Тисовець Жешувського воєводства (Польща). Дитинство минуло на Тернопільщині. В 1979 році закінчив Київський державний художній інститут (нині – Національна академія образотворчого мистецтва і архітектури). Відтоді викладав у Київському державному художньому інституті, Українському поліграфічному інституті імені Івана Федорова. З 1986 року веде цикл фундаментальних дисциплін: «Рисунок», «Живопис», «Пластична анатомія», «Основи композиції» у Київському національному університеті технологій та дизайну.

Євген Петрович – майстер широкого жанрового діапазону. В його доробку, поряд з колекцією станкових картин, монументальні розписи храмів. Це собор Святих Петра і Павла, м. Сімферополь (1992 р.); храми у селах Руда (1978 р.), Уличне, Львівська обл. (1981 р.) і Папірня, Тернопільська обл. (1981 р.). Художник досяг неабияких вершин у роботі над історичною й тематичною картиною, портретом, натюрмортом. Він віртуозно володіє прийомами олійного живопису, численними графічними техніками, зокрема пастеллю, аквареллю, темперою, монотипією. Його портрети позначені високим ступенем психологічності, глибоким проникненням у сутність портретованих.

Роботи пензля Євгена Гули користуються незмінним успіхом на всеукраїнських («Жінки-митці України», 2011 р., м. Луганськ, «Щедрість рідної землі», 2011 р., м. Книтів, «Мальовнича Україна», 2012 р., м. Запоріжжя), а також міжнародних художніх виставках. Нині твори майстра зберігаються у приватних колекціях і музеях України, Білорусі, Грузії, Ізраїлю, Канади, Китаю, Німеччини, Польщі, Росії, США та Франції.

У грудні 2013 року в Державній науково-педагогічній бібліотеці України імені В.О. Сухомлинського пройшла персональна виставка робіт Євгена Гули «Експресія» та презентація його книги «Пластична анатомія – основа рисунка». Під час проведення заходу творчий доробок майстра відзначила мистецтвознавець, член Національної спілки художників України Світлана Муштенко: «Картини Євгена Гули – це рефлексує енергія, яка передається в роботах і трансформує його манеру письма як художника».

*Світлана КИРІЙ,
завідувач сектора соціокультурних комунікацій
ДНПБ України ім. В.О. Сухомлинського*